

Бориченко К.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Соціальний захист є невід'ємною частиною соціальної політики будь-якої цивілізованої держави. Конституція України, проголошуючи нашу державу демократичною, правовою і соціальною, визнає право громадян на соціальний захист, який, відповідно до ст. 46, включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Система соціального захисту в Україні на даний час ще не повністю сформована, що зумовлює актуальність дослідження шляхів подальшого вдосконалення правового регулювання соціального захисту населення взагалі та сімей з дітьми зокрема. Право соціального забезпечення потребує розробки галузевого понятійно-категоріального апарату. Одним з актуальних питань у теоретичному та прикладному аспектах є поняття «соціального захисту», щодо змісту якого немає єдності серед науковців.

Окремі аспекти соціального захисту сімей з дітьми, в тому числі, характеристика змісту цього поняття та його визначення досліджувались у працях таких науковців як В.М. Андріїв, Н.Б. Болотіна, П.Д. Пилипенко, Б.І. Сташків, І.М. Сирота, О.М. Потопахіна, В.С. Тарасенко та ін.

За радянських часів теоретиками права поняття «соціального захисту» майже не використовувалось, а загальноновживаним був термін «соціальне забезпечення». Але, не дивлячись на те, що на перший погляд, ці поняття є тотожними, більшість науковців вказують на їх змістовні відмінності, зазначаючи, що вони співвідносяться між собою як частина і ціле.

За висновком В.С. Андрєєва, соціальне забезпечення становить сукупність певних соціально-економічних заходів, пов'язаних із забезпеченням матері і дитини, громадян у старості та в разі непрацездатності, з медичним лікуванням і обслуговуванням як важливим засобом профілактики і поновлення працездатності.

(Андреев В.С. Право социального обеспечения СССР. – М.: Юрид. лит., 1980. – С. 10)

Деякі вчені соціальне забезпечення визначають як види і форми матеріального забезпечення, що надаються на умовах, передбачених законом чи договором, зі спеціально створених для цього фондів особам, які через незалежні від них обставини не мають достатніх засобів для існування (Сташків Б.І. Поняття права соціального забезпечення // Право України. – 2000. - № 5. – С. 25); інші – як форму вираження соціальної політики держави, спрямовану на матеріальне забезпечення певних категорій громадян за рахунок коштів державного бюджету і соціальних позабюджетних державних фондів, у випадку настання соціально значимих обставин, з метою вирівнювання соціального положення цих громадян (Право социального обеспечения: учебное пособие / под ред. К.Н. Гусова. – М.: «Проспект», 1999. – С. 10).

У другій половині ХХ ст. поряд з поняттям «соціальне забезпечення» з'явилося поняття «соціальний захист», яке набуло більш широкого розповсюдження.

Так, М.Л. Захаров і Е.Г. Тучкова вважають, що соціальний захист населення - це більш універсальна, ніж соціальне забезпечення, система підтримки населення, зорієнтована не тільки на класичні соціальні ризики (старість, інвалідність, втрата годувальника тощо), але й на ризики, привнесені у життя суспільства своєрідністю ринкових відносин (вимушена обмеженість у правах внаслідок неможливості повноцінно брати участь у житті суспільства, спричинена важким соціальним станом, що найбільш характерно для сімей з дітьми) (Право социального обеспечения России: Учебник / М.Л. Захаров, Э.Г. Тучкова. – 4-изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – С. 33).

М.О. Буянова ще більше розширює зміст поняття соціального захисту, відзначаючи, що хоча основні питання соціального захисту громадян належать до права соціального забезпечення, соціальний захист здійснюється також за допомогою інших галузей права – трудового, житлового, сімейного та ін. (Право социального обеспечения России: Учебник / К.М. Гусов, М.О. Буянова. – М.: Проспект, 2012. – С. 7)

Аналіз застосування терміна «соціальний захист» дозволяє дійти висновку, що він застосовується у широкому та вузькому значенні.

Як вважає О.Є. Мачульська, у широкому сенсі під соціальним захистом розуміють діяльність держави, що спрямована на забезпечення процесу формування

та розвитку повноцінної особистості, на виявлення та нейтралізацію негативних факторів, які впливають на особистість, на створення умов для самовизначення й утвердження в житті. У вузькому значенні, на думку вченого, соціальний захист слід розглядати як сукупність закріплених на законодавчому рівні економічних, правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян та нормальну життєдіяльність людини, функціонування держави. (Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения: учеб. пособие для вузов. – К.: Книжный мир, 1999. – С. 4-5)

Аналогічної точки зору дотримується Н.Б. Болотіна, яка під соціальним захистом у широкому значенні розуміє зміст соціальної функції держави та систему економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина у державі. У вузькому ж розумінні, соціальний захист становить власне соціально-захисну діяльність держави щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків. (Болотіна Н.Б. Право социального захисту України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – С. 58) У такому значенні, на думку вченого, розуміється поняття соціального захисту у Конституції України.

У літературі сформульовані також поняття соціального захисту окремих категорій громадян. Так, О.М. Потопахіна дає визначення поняття соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яке визначає як систему гарантованих державою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо повного державного забезпечення відповідно до державних соціальних стандартів і отримання передбачених законодавством пільг для задоволення їх життєво необхідних потреб та створення умов для нормальної життєдіяльності. (Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: поняття та види // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2010. - № 2. – С.117).

Таким чином, «соціальний захист» - це збірне поняття, зміст якого відображає різні сторони соціальної політики держави та є базовою категорією науки права соціального забезпечення, яка включає в себе суспільні відносини щодо забезпечення умов для нормальної життєдіяльності населення.

На підставі проведеного дослідження, соціальний захист сімей з дітьми можна визначити як сукупність економічних, соціальних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення достатніх засобів для реалізації життєво важливих потреб сімей з дітьми, шляхом надання грошової та натуральної допомоги, соціально-побутового та медичного обслуговування, що здійснюється державними та іншими органами з метою створення рівних можливостей у суспільному житті з іншими категоріями населення.